

VEJLEDNING TIL GRUNDFAGET SAMFUNDSFAG

FAGBILAG 20

Gældende fra juli 2011

Uddannelsesstyrelsen, Afdelingen for erhvervsrettede uddannelser

Indledning.....	2
1. Fagets formål og relevans for EUD.....	3
2. Undervisningens tilrettelæggelse.....	3
3. Mål og indhold.....	4
3.1. Niveau F: undervisningens mål.....	4
3.2. Niveau F: rammer for valg af indhold.....	5
Politik.....	5
Sociologi.....	6
Arbejdsmarkedsforhold.....	7
3.3. Niveau E: undervisningens mål.....	8
3.4. Niveau E: rammer for valg af indhold.....	9
Politik.....	9
Økonomi.....	9
Arbejdsmarkedsforhold.....	10
3.5. Niveau D: undervisningens mål.....	10
3.6. Niveau D: rammer for valg af indhold.....	11
Politik.....	11
Økonomi.....	12
Sociologi.....	12
3.7. Niveau C: undervisningens mål.....	14
3.4. Niveau C: rammer for valg af indhold.....	15
Politik.....	16
Økonomi.....	16
Sociologi.....	16
4. Dokumentation.....	17
F-niveau.....	17
E-niveau.....	17
D-niveau.....	17
C-niveau.....	17
5. Afsluttende bedømmelse og afsluttende prøve.....	18

Indledning

Formålet med vejledningen til grundfaget samfundsfag er at udfolde fagets didaktiske muligheder og give konkrete forslag til hvilket fagligt indhold og hvilke tilrettelæggelsesformer, der kan anvendes i undervisningen, så eleverne opnår de kompetencemål, som er fastsat for faget. Vejledningen er gældende fra 1. juli 2011.

Alle bestemmelser, der er bindende for undervisningen og prøverne i grundfagene, findes i uddannelsesloven og de tilhørende bekendtgørelser, herunder fagbilag. Denne vejledning beskriver rammer for og anvisninger på, hvorledes de bindende bestemmelser kan opfyldes.

Eksempler og forslag i vejledningen er tænkt som inspiration for underviseren og er af gode grunde ikke udtømmende. For yderligere inspiration kan henvises til www.eudtube.dk, som rummer mulighed for at downloade inspirationsmateriale og for at uploade eget materiale.

På eudtube.dk's forside er desuden link til fagsiden for samfundsfag, der blandt andet indeholder faglig inspiration, fagbilag og kontaktoplysninger.

Der er følgende væsentlige ændringer i samfundsfag:

1. Sociologi er indarbejdet som vidensområde i faget. Dette har medført at økonomi og arbejdsmarkedsforhold har fået en mere tilbagetrukket rolle.
2. Eleverne i de merkantile skal på niveau D og C også udarbejde dokumentation, uanset at de skal til caseeksamen
3. Målene for faget er revideret, så der er en større grad af progression i målbeskrivelserne.

Vejledningen er bygget op i fem kapitler. Første kapitel beskriver formål med grundfaget samfundsfag. Dernæst et kapitel med generelle overvejelser om undervisningens tilrettelæggelse. Kapitel tre beskriver mål og indhold i undervisningen på de enkelte niveauer, herunder overvejelser om indhold i forhold til forskellige uddannelsesområder. Endelig følger kapitler om dokumentation, prøver og bedømmelse. Uddrag fra fagbilaget for samfundsfag er skrevet med *kursiv*.

1. Fagets formål og relevans for EUD

Formålet med faget er, at eleven udbygger sine kompetencer til at deltage som aktiv, ansvarlig og handlekraftig samfundsborger i et demokratisk samfund i en globaliseret og foranderlig omverden.

Gennem arbejde med væsentlige aktuelle samfundsmæssige og erhvervmæssige problemstillinger og gennem aktiv stillingtagen til og refleksion over disse, styrker elevens sin indsigt i samfundets opbygning, samfundsøkonomien, styrende beslutningsprocesser samt sit kendskab til internationale organisationer.

Gennem arbejde med faget styrkes elevens samfundsmæssige og kulturelle kompetencer samt demokratiske dannelse, og eleven videreudvikler sine evner til at forstå, kommunikere om og deltage i samfundets beslutningsprocesser

Samfundsfag bidrager til at opfylde formålet med erhvervsuddannelserne som anført i ”Lov om erhvervsuddannelser” og som yderligere er udfoldet i ”Bekendtgørelse om erhvervsuddannelser” (hovedbekendtgørelsen). Fagets formål understreger handlingsperspektivet, hvor eleven via arbejdet med samfundsmæssige og erhvervmæssige problemstillinger styrker evnen til at gennemskue samfundets processer og handle som samfundsborger i et demokratisk samfund.

Endvidere skal faget medvirke til at give eleven grundlag for videreuddannelse, herunder evnen til at anvende forskellige arbejdsformer, samarbejde, opsøge viden samt forholde sig ansvarligt og reflekterende til sin omverden (mennesker, natur, samfund) og udvikle elevens evne til kritisk tænkning. Endelig skal faget give eleven viden om internationale forhold som grundlag for arbejde og uddannelse i udlandet.

2. Undervisningens tilrettelæggelse

Fagets mål er beskrevet som kompetencemål. Kompetence forstås her som den evne en elev har til, på baggrund af faglig indsigt, at handle hensigtsmæssigt i en given situation. Derved bliver det elevernes handlinger, der afdækker i hvilken grad, eleverne besidder de enkelte kompetencer og dermed også elevernes handlinger, som giver grundlag for bedømmelse af eleverne.

Tilrettelæggelsen af undervisningen og valg af indhold skal tilgodese elevernes forudsætninger og valg af uddannelse. Fagets udmøntning kan variere fra uddannelse til uddannelse, såvel som fra skole til skole. Skolen beskriver i den lokale undervisningsplan, hvordan faget gennemføres i den enkelte uddannelse.

Undervisningens mål angiver det, eleven skal kunne ved undervisningens afslutning, mens indholdet angiver de vidensområder, eleverne skal arbejde med. Hverken mål eller indhold må opfattes isoleret, men skal ses i sammenhæng med hinanden. Det centrale er: Eleverne skal kunne anvende viden om samfundsfaglige metoder, begreber og sammenhænge til at bearbejde, redegøre for og diskutere aktuelle og konkrete problemstillinger og udviklingstendenser, og på baggrund heraf anvise konkrete handlingsmuligheder.

Undervisningen i faget tager sit teoretiske udgangspunkt i tre samfundsfaglige hoveddiscipliner: politologi, økonomi og sociologi. Disse discipliner anvendes i beskrivelsen af samfundets strukturelle og opbygningsmæssige kendetegn. Endvidere undervises i den kultur eleverne er en del af, og internationale forhold inddrages i undervisningen.

Faget er opdelt i 4 hovedområder, hver med en internationale dimension:

- politik
- sociologi
- økonomi
- arbejdsmarkedsforhold.

Samfundsfaget er dynamisk. For at levendegøre faget er det vigtigt at inddrage aktuelle emner i undervisningen. Ved tilrettelæggelse af undervisningen skal faget tage udgangspunkt i elevens brancheområde. Undervisningen skal bygge på samtale og dialog. Det er vigtigt, at eleverne lærer at lytte til andres holdninger samt argumentere for egne. Dette kan i undervisningen fremmes gennem fremlæggelse for og diskussion med hinanden. Taksonomisk skal undervisningen tage udgangspunkt i elevernes egen dagligdag og fagområde, for derefter at bevæge sig ud i det nære samfund og samfundet som helhed.

3. Mål og indhold

3.1. Niveau F: undervisningens mål

Målet med undervisningen er, at eleven

1) begynder at anvende fagets terminologi til at formidle helt grundlæggende viden og på et samfundsfagligt grundlag argumentere for egne synspunkter og være lydhør over for andres holdninger og argumenter,

Dette mål understøtter elevens kommunikationskompetence, altså elevens evne til at formidle sin viden med fagets terminologi samtidig med at eleven lærer at argumentere for sine synspunkter og lytte til andres synspunkter. Relevante undervisningsmetoder til at understøtte dette kan være er diskussioner og debatter, hvor eleverne skal forfægte forskellige synspunkter eller deltagelse i forskellige offentlige debatter via blogs, læserbreve, overværelse af politiske diskussioner, byrådsdebatter, vælgermøder eller debatter i folketinget. Målet udbygges løbende i de forskellige niveauer i samfundsfag.

2) kan bearbejde enkle og overskuelige eksempler på hvilken betydning de sociale og politiske kræfter har for den aktuelle samfundsudvikling,

3) kan bearbejde enkle og overskuelige eksempler på samspillet mellem samfundets udvikling og udviklingen i virksomhederne, herunder de miljømæssige aspekter,

Disse mål vægt på, at eleven kan bearbejde eksempler. Eksemplerne er typisk udarbejdet af læreren eller hentet i relevant undervisningsmateriale. Eksemplerne er enkle og overskuelige og tager typisk udgangspunkt i aktuelle problemstillinger, gerne med relevans i elevens egen erfaringsverden eller i forhold inden for elevens uddannelsesområde. Som grundlag for at bearbejde disse eksempler skal eleven have grundlæggende viden om henholdsvis samfundets politiske institutioner, samfundsudviklingen inden for relevante områder og relevante sociologiske forklaringsmodeller.

4) kan forholde sig til sin egen rolle og indflydelsesmuligheder på arbejdsmarkedet ud fra viden om virksomheder og organisationer samt deres regulering i det fagretslige system,

Eleverne skal i erhvervsuddannelserne relativt hurtigt fungere som medarbejdere i private eller offentlige virksomheder. Undervisningen tager udgangspunkt i elevens nuværende eller kommende ansættelsesforhold. Eleven skal ud fra viden om de forskellige samarbejdsfora og organisationsforhold i virksomhederne og viden om det fagretslige system kunne forholde sin egen rolle og indflydelsesmuligheder på arbejdsmarkedet.

5) kan bearbejde enkle og overskuelige sociologiske problemstillinger med relevans for eget uddannelsesområde, og

Målet lægger vægten på elevens evne til at bearbejde sociologiske problemstillinger med relevans for eget uddannelsesområde. For eleven handler det om at kunne belyse menneskers handlemåder og livsvilkår med sociologiske briller, hvor den enkeltes handlinger i et vist omfang forklares med baggrund i forskellige sociale og kulturelle forhold. Problemstillingerne på dette niveau er typisk udarbejdet af læreren eller hentet i relevant undervisningsmateriale. Problemstillingerne er enkle og overskuelige og tager typisk udgangspunkt i aktuelle problemstillinger, gerne med relevans i elevens egen erfaringsverden eller i forhold inden for elevens uddannelsesområde.

Hvilke sociologiske problemstillinger, der er relevante, vil variere fra uddannelsesområde til uddannelsesområde.

6) kan foretage enkel informationssøgning om samfundsmæssige forhold i skriftlige og elektroniske medier.

Dette mål understøtter elevens evne til selv at søge viden og finde relevante informationer om samfundsmæssige forhold. Der er på dette niveau tale om enkel informationssøgning i forskellige medier. Målet udbygges løbende på de forskellige niveauer i samfundsfag.

3.2. Niveau F: rammer for valg af indhold

I samfundsfagsundervisningen på dette niveau er det overordnede mål ud fra elevens forståelsesverden og uddannelsesvalg at perspektivere over sociale og politiske beslutninger, der påvirker den aktuelle samfundsudvikling, herunder den teknologiske udvikling og de miljømæssige aspekter. Undervisningen skal metodisk træne eleverne i at bearbejde, formidle og diskutere samfundsmæssige problemstillinger.

Politik

- demokratibegrebet.
- tredelingen af magten og grundloven.
- statsmagtens struktur og rolle, beslutningsprocesserne i det politiske system.
- rollefordelingen mellem stat, region og kommune.
- mediernes politiske funktion.

Eleverne skal på dette niveau have grundlæggende viden om samfundets politiske struktur og dets institutioner, så de kan forholde sig til politiske beslutningsprocesser og den betydning sociale og politiske kræfter har for den aktuelle samfundsudvikling.

Centrale begreber er demokratibegrebet, indirekte (repræsentativt) demokrati, parlamentarisme, men også direkte demokrati på forskellige niveauer (nærdemokrati, brugerdemokrati). Andre centrale begreber er magtens tredeling og mediernes politiske funktion som den fjerde statsmagt. Politiske partier, Folketing og regering bør indgå, mens inddragelsen af yderligere centrale aktører (interesseorganisationer, græsrodsbevægelser og medier) vil afhænge af den politiske beslutningsproces, der er i fokus.

Udgangspunktet er danske forhold, herunder den danske statsmagts struktur og rolle herunder rollefordelingen mellem stat, region og kommune.

Det konkrete indhold kan vægtes forskelligt efter relevans for det enkelte uddannelsesområde. Det er afgørende, at undervisningen konkretiseres gennem arbejdet med enkle, overskuelige og aktuelle eksempler på politiske beslutningsprocesser – også gerne på lokalt niveau.

Sociologi

- *Grundlæggende sociologiske forklaringsmodeller med relevans for elevens uddannelsesområde.*

Eleverne skal på dette niveau kunne bearbejde enkle og overskuelige sociologiske problemstillinger med relevans for eget uddannelsesområde. Sociologiske forklaringsmodeller rummer en stor variation modeller, der søger at belyse det enkelte menneske livsbetingelser og handlemåder med baggrund i forskellige sociale og kulturelle forhold.

På dette niveau introduceres centrale sociologiske begreber og problemstillinger, som eleverne skal arbejde videre med niveau D og C.

Dette vidensområde vil typisk have forskelligt indhold, afhængig af elevens uddannelsesområde.

De tekniske erhvervsuddannelser

I disse uddannelser kan sociologiske forklaringsmodeller tage udgangspunkt i arbejdssociologien: arbejdets samfundsmæssige organisering, arbejdets udvikling og den samfundsmæssige arbejdsdeling, herunder den internationale arbejdsdeling. Arbejdets natur kan diskuteres ud fra forskellige forestillinger om arbejdet organisering, herunder bevægelsen fra industrisamfundets arbejdsformer til det moderne, fleksible arbejde. Endelig kan erhvervsarbejdets betydning for den enkelte individ diskuteres, herunder arbejdets indflydelse på socialiserings- og dannelsesprocesser for elever i erhvervsuddannelserne.

Det sociologiske vidensområde kan således med fordel knyttes til arbejdet med arbejdsmarkedsforhold.

De merkantile erhvervsuddannelser

I disse uddannelser kan sociologiske forklaringsmodeller eksempelvis være modeller, der forklarer forbrugeradfærd, købsmotiver, arbejdets sociologi, velfærdsmodeller eller modeller, der forklarer særlige forhold i forskellige samfundsgrupper og -kulturer.

Det sociologiske vidensområde kan således med fordel knyttes til arbejdet i grundfaget Salg og service.

Uddannelser i indgangen Sundhed, omsorg og pædagogik

I disse uddannelser kan sociologiske forklaringsmodeller være modeller, der belyser samspillet mellem borgerens sociale og kulturelle baggrund og dennes aktuelle livssituation. Overordnet skal viden om sociale og kulturelle forskelle kunne anvendes til at belyse konsekvenser for identitetsdannelse og socialisation og dermed give en forståelse af sociale strukturers betydning. Centrale emneområder i sociologien frem mod niveau C kan være: sociale klasser og social ulighed; velfærdsstatens sociologi; familie, parforhold og livsfaser; normalitet og afvigelse; forbrydelse og straf.

Sociologien omfatter identitetsdannelse og socialisation i samspillet mellem individ og samfund, herunder de faktorer, der påvirker identitetsdannelsen: Familien, institutioner, medier, venner, køn, erhvervsarbejde m.v. Samtidig kan det være relevant at belyse, hvordan forskellige aktiviteter (livsstil, forbrug, idrætsaktivitet) kan ses som udtryk og motor for identitetsdannelsen.

Centrale sociologiske begreber er: Normer, roller, rollekonflikter, referencegruppe, social kontrol, imitation, identifikation. Det kan fremme forståelsen af identitetsdannelsen at modstille forskellige livshistorier – den mere konforme og den afvigende. Eleverne skal kunne identificere og beskrive sociale og kulturelle forskelle. Det er derfor væsentligt at de bibringes nogle klassifikationsværktøjer. Klasseanalyse, socialgruppeinddeling, livsformsanalyse og livstilsgruppe kunne være eksempler på relevante værktøjer.

Endvidere kan indføring i grundlæggende sociologisk metode være relevant, hvis eleven skal kunne foretage observationer af børn og unge.

Arbejdsmarkedsforhold

- *organisationer på arbejdsmarkedet, herunder hovedorganisationer, strukturen i fagforbund og arbejdsgiverforeninger.*
- *overenskomssystemet og de grundlæggende interessekonflikter imellem arbejdsmarkedets parter, samt om det fagretlige system.*

Eleverne skal kunne forholde sig til egen rolle og indflydelsesmuligheder på arbejdsmarkedet ud fra et grundlæggende kendskab til det danske arbejdsmarked, herunder den danske model til regulering af arbejdsmarkedet. Centrale begreber er arbejdsmarkedets parter, herunder fagforeninger og arbejdsgiverforeninger, overenskomssystemet, tillidsmandssystemet, sikkerhedsrepræsentanten og hovedaftalen.

Undervisningen skal desuden indeholde emner, der belyser det fagretslige system, herunder arbejdsretten, forligsinstitutionen, forligsmanden og de våben, som arbejdsmarkedets parter kan tage i anvendelse i forbindelse med overenskomstforhandlinger.

Andre relevante emner kan være lønmodtagernes rettigheder og pligter, lønformer, løn og arbejdsvilkår indenfor elevens uddannelsesområde, forsikringssystemet (herunder A-kasser og samarbejdet med kommunernes jobcentre).

3.3. Niveau E: undervisningens mål

Målet med undervisningen er, at eleven

1) udvikler sin evne til at anvende fagets grundlæggende terminologi til at formidle grundlæggende viden og på et samfundsfagligt grundlag argumentere for egne synspunkter og være lydhør over for andres holdninger og argumenter,

Dette mål understøtter elevens kommunikationskompetence, jf. beskrivelse på niveau F. Målet udbygges løbende i de forskellige niveauer i samfundsfag.

2) kan bearbejde og diskutere enkle eksempler på samfundsøkonomiske forhold, herunder sammenhængen mellem samfundets økonomi og virksomhedernes nationale og internationale udvikling,

Målet lægger vægt på elevens bearbejdning og diskussion af eksempler. Disse eksempler er normalt udarbejdet af læreren eller hentet i relevant undervisningsmateriale. Eksemplerne er enkle, og tager typisk udgangspunkt aktuelle problemstillinger, gerne med relevans i elevens egen erfaringsverden eller i forhold inden for elevens uddannelsesområde. Som grundlag for at bearbejde disse eksempler skal eleven kende de grundlæggende økonomiske begreber.

3) kan bearbejde og diskutere enkle eksempler på den voksende internationaliserings betydning for Danmark herunder inddrage EU- samarbejdet, den internationale arbejdsdeling samt internationaliseringens betydning for virksomheder og medarbejdere,

Målet lægger vægt på elevens bearbejdning og diskussion af eksempler på internationaliseringens betydning for Danmark og for danske virksomheder og medarbejdere. Disse eksempler er normalt udarbejdet af læreren eller hentet i relevant undervisningsmateriale. Eksemplerne er enkle, og tager typisk udgangspunkt aktuelle problemstillinger, gerne med relevans i elevens egen erfaringsverden eller i forhold inden for elevens uddannelsesområde. Som grundlag for dette skal eleven have viden om politiske systemer og politiske interesser, herunder viden om EU-samarbejdet.

4) kan redegøre for og diskutere grundlæggende sammenhænge mellem produktion, forbrug og ressourceanvendelse i globalt perspektiv, og

Dette mål lægger vægt på elevens evne til at sætte samfundets produktion, forbrug og ressourceanvendelse ind i en global sammenhæng. Der er tale om grundlæggende sammenhænge som naturligt tager udgangspunkt i elevens eget forbrug, eller produktion, forbrug og ressourceanvendelse inden for elevens uddannelsesområde. Som grundlag for at bearbejde disse eksempler skal eleven kende grundlæg-

gende økonomiske begreber, samt til betingelserne for international samhandel og et internationalt arbejdsmarked.

5) kan søge informationer om samfundsmæssige forhold i skriftlige og elektroniske medier samt bearbejde og formidle denne information på et grundlæggende niveau.

Dette mål understøtter elevens evne til selv at søge viden og finde relevante informationer om samfundsmæssige forhold. På dette niveau forventes eleven at både at kunne søge, bearbejde og formidle information, men på et grundlæggende niveau. Målet udbygges løbende på de forskellige niveauer i samfundsfag.

3.4. Niveau E: rammer for valg af indhold

Undervisningen skal indeholde elementer, der med udgangspunkt i elevernes forståelsesverden og uddannelsesvalg kan relateres til både nationale og internationale problemstillinger. Derudover skal undervisningen belyse organisationer og bevægelsers muligheder for og interesse i at påvirke den politiske beslutningsproces. Undervisningen skal metodisk træne eleverne i at bearbejde, formidle og diskutere grundlæggende samfundsmæssige problemstillinger.

Politik

- *grundlæggende politiske interesser og interessemodsætninger i dansk og internationalt perspektiv.*
- *internationaliseringens betydning for dansk politik og økonomi.*

Ud fra konkrete eksempler arbejder eleverne med aktuelle problemstillinger, der illustrerer politiske interesser og interessemodsætninger. I undervisningen inddrages det internationale perspektiv, herunder EU samarbejdet, den internationale arbejdsdeling og internationaliseringens betydning for virksomheder og medarbejdere.

Det vil være naturligt at dække området sammen med de øvrige vidensområder (økonomi og arbejdsmarkedsforhold), så politiske interesser og interessemodsætninger konkretiseres på et enkelt område.

Økonomi

- *grundlæggende udbud og efterspørgsel.*
- *naturressourcer, produktionsfaktorer, teknologi.*
- *simple økonomiske kredsløbsmodeller.*
- *Danmarks BNP og betalingsbalance.*
- *internationale samhandelsforhold og markeder.*

Ud fra konkrete eksempler arbejder eleverne grundlæggende med BNP, betalingsbalance, udbud og efterspørgsel. Sammenhængen kunne eksempelvis være, at et højt BNP er en forudsætning for et højt velstandsniveau og høj beskæftigelse. At der skal være en arbejdsstyrke til at frembringe et højt BNP, og at den økonomiske udvikling i Danmark er afhængig af udviklingen i udlandet. Til at illustrere nogle af

de økonomiske sammenhænge vil det være oplagt at anvende simple kredsløbsmodeller. Det kan være en god idé at tage afsæt i privatøkonomiske forhold til at illustrere betydningen af udviklingen i de makroøkonomiske størrelser for den enkelte husholdningsøkonomi. Det vil ligeledes være naturligt at inddrage naturressourcer, produktionsfaktorer og teknologi.

Arbejdsmarkedsforhold

- *danske arbejdsmarkeds konkurrence på det internationale marked.*
- *arbejdskraftens fri bevægelighed og outsourcing.*

Eleverne skal kunne redegøre for og diskutere eksempler på den voksende internationaliserings betydning for Danmark, herunder betydningen af EU-samarbejdet og den internationale arbejdsdeling.

Eleverne kan eksempelvis arbejde med betydningen af outsourcing af produktion til 3. lande og hvilke konsekvenser det får på det danske arbejdsmarked. Hvilke krav stiller det til uddannelse af den danske arbejdsstyrke, og hvilken form for produktion skal der arbejdes med i fremtiden. Hvad er konsekvenserne af, at Danmark enten importerer eller eksporterer arbejdskraft?

Et andet relevant emne kan være internationaliseringens betydning for den danske arbejdsmarkedsmodel. Som grundlag for dette kan undervisningen tage udgangspunkt i det danske arbejdsmarked, herunder lønmodtagernes rettigheder og pligter, lønformer, løn og arbejdsvilkår indenfor elevens uddannelsesområde, forsikringssystemet (herunder A-kasser og samarbejdet med kommunernes jobcentre).

3.5. Niveau D: undervisningens mål

Undervisningens mål er, at eleven

1) udvikler sin evne til at anvende fagets grundlæggende terminologi til at formidle viden og på et samfundsfagligt grundlag argumentere for egne synspunkter og være lydhør over for andres holdninger og argumenter,

Dette mål understøtter elevens kommunikationskompetence, jf. beskrivelse på niveau F og E. Målet udbygges løbende i de forskellige niveauer i samfundsfag.

2) kan gøre rede for og diskutere samfundsøkonomiske forhold, herunder sammenhængen mellem samfundets økonomi og den offentlige og private sektors økonomi,

Dette mål lægger vægt på elevens evne til at redegøre for og diskutere samfundets økonomi. Eleverne skal fungere borgere i samfundet og som medarbejdere arbejde i enten offentlige eller private virksomheder. Det er derfor relevant, at de kan redegøre for grundlæggende forhold i samfundets økonomiske kredsløb og samfundsøkonomiens betydning for dem selv. Som grundlag for dette skal eleven have viden om økonomiske mål, økonomisk politik, og de forskellige interesser, der styrer den økonomiske politik.

3) kan forklare grundlæggende forhold i det danske folkestyre ud fra konkrete eksempler,

Dette mål er med til at styrke elevens muligheder for at handle som borger i et demokratisk samfund. Eleven skal ud fra konkrete eksempler kunne forklare grundlæggende forhold ved det danske folkestyre. Disse eksempler er normalt udarbejdet af læreren eller hentet i relevant undervisningsmateriale. Eksemplerne er konkrete, og tager typisk udgangspunkt i aktuelle problemstillinger, gerne med relevans for elevens egen erfaringsverden eller i forhold inden for elevens uddannelsesområde. Som grundlag for dette skal eleverne kende til forskellige politiske ideologier og disses udmøntning i politiske standpunkter

4) kan anvende grundlæggende sociologisk viden med relevans for eget uddannelsesområde til at forklare og diskutere sociale og kulturelle mønstre og udviklingen i disse, og

Dette mål lægger vægt på elevens evne til at forklare og diskutere sociale og kulturelle mønstre og udviklingen i disse. For eleven handler det om at kunne belyse menneskers handlemåder med sociologiske briller, hvor den enkeltes handlinger i et vist omfang forklares med baggrund i forskellige sociale og kulturelle forhold. Forklaring og diskussion sker på baggrund af grundlæggende sociologisk viden, som typisk tager udgangspunkt i aktuelle forhold og problemstillinger, der er relevante inden for elevens uddannelsesområde. Hvilken sociologisk viden, der er relevant, vil variere fra uddannelsesområde til uddannelsesområde.

5) kan indsamle informationer om samfundsmæssige forhold i skriftlige og elektroniske medier samt bearbejde og formidle denne information.

Dette mål understøtter elevens evne til selv at søge viden og finde relevante informationer om samfundsmæssige forhold. På dette niveau forventes eleven at både at kunne søge, bearbejde og formidle information. Målet udbygges løbende på de forskellige niveauer i samfundsfag.

3.6. Niveau D: rammer for valg af indhold

Samfundsfagsundervisningen på dette niveau har det overordnede mål at give eleverne en systematisk, overvejende teoretisk tilgang til stofområdet. Eleven skal udvikle kompetencer til at indsamle og bearbejde informationer, som kan anvendes til belysning af samfundsforhold. Eleverne skal udvikle en selvstændighed, der fremmer evnen til at formulere løsninger på samfundsmæssige problemstillinger.

Politik

- *de enkelte politiske partiers standpunkter samt ideologiske udgangspunkter.*
- *vælgernes og interesseorganisationernes indflydelse på den førte politik.*

Eleverne skal arbejde med konkrete eksempler på de danske politiske partiers ideologiske grundlag udmøntet i politiske holdninger og i konkrete politiske beslutninger. Eleverne skal arbejde med forskellige politiske ideologier, herunder menneskesyn, holdninger til lighed, frihed, marked, stat (offentlig sektor) og opfattelsen af fællesskabets betydning.

Derudover skal undervisningen med konkrete eksempler illustrere vælgernes og interesseorganisationers indflydelse på den førte politik.

Økonomi

- *målkonflikter, prismekanismer, konkurrenceevne samt balanceproblematikker.*

Eleverne arbejder grundlæggende med de vigtigste økonomiske størrelser og sammenhængen mellem samfundets økonomi og den offentlige og private sektors økonomi.

Centrale emner er BNP samt økonomiske og politiske mål om økonomisk vækst, beskæftigelse, konkurrenceevne, stabile offentlige finanser, social stabilitet, miljø og bæredygtighed – herunder konflikter mellem disse mål.

Til at illustrere nogle af de økonomiske sammenhænge, vil det være oplagt at anvende simple kredsløbsmodeller, ligesom disse vil være velegnet til at undersøge effekterne af forskellige økonomiske og politiske instrumenter f.eks. af finanspolitik.

Afhængig af uddannelsesområde kan undervisningen tage udgangspunkt i privatøkonomiske forhold til at illustrere sammenhængen mellem i de makroøkonomiske størrelser og den enkelte husholdningsøkonomi. Hvad betyder den enkeltes arbejde og forbrug i den offentlige og private sektor i relation til den samlede samfundsøkonomi? Hvad betyder det for samfundsøkonomien, når den enkelte arbejder som smed, butiksmedarbejder eller pædagogmedhjælper, uddanner sig eller bruger forskellige velfærdsydelser? Og hvad betyder det for den enkeltes økonomi, når politikerne anvender forskellige økonomiske og politiske instrumenter?

Sociologi

- *sociale og kulturelle forklaringsmodeller med relevans for elevens uddannelse.*
- *arbejdssociologi og teknologisk udvikling.*

Eleverne skal på dette niveau kunne anvende grundlæggende sociologisk viden med relevans for eget uddannelsesområde til at forklare og diskutere sociale og kulturelle mønstre og udviklingen i disse.

Arbejdssociologi omhandler arbejdets samfundsmæssige organisering, arbejdets udvikling og den samfundsmæssige arbejdsdeling, herunder den internationale arbejdsdeling. Arbejdets natur kan diskuteres ud fra forskellige forestillinger om arbejdet organisering, herunder bevægelsen fra industrisamfundets arbejdsformer til det moderne, fleksible arbejde.

Arbejdssociologien indbefatter også den teknologiske udvikling. Teknologisk udvikling omhandler forholdet mellem natur, samfund og teknologi. Den teknologiske udvikling påvirker arbejdets natur, og derfor er det relevant de forskellige uddannelser at belyse, hvordan teknologien påvirker det daglige arbejde for den faglærte.

Sociale og kulturelle forklaringsmodeller rummer ens stor variation modeller, der søger at belyse det enkelte menneske livsbetingelser og handlemåder med baggrund i forskellige sociale og kulturelle forhold. Vidensområdet vil derfor typisk have forskelligt indhold, afhængig af elevens uddannelsesområde.

De tekniske erhvervsuddannelser

I disse uddannelser kan sociologiske forklaringsmodeller primært tage udgangspunkt i arbejdssociologien, jf. ovenstående. I forlængelse af dette kan erhvervsarbejdets betydning for den enkelte individ diskuteres, herunder arbejdets indflydelse på socialiserings- og dannelsesprocesser for elever i erhvervsuddannelserne.

Det sociologiske vidensområde kan således bygge videre på arbejdet med arbejds-markedsforhold.

De merkantile erhvervsuddannelser

Ud over arbejdssociologien arbejder eleverne på dette niveau eleverne videre med centrale sociologiske begreber og problemstillinger, som de blev introduceret for på niveau F.

I de merkantile uddannelser kan sociologiske forklaringsmodeller eksempelvis være modeller, der forklarer forbrugeradfærd, købsmotiver, velfærdsmodeller eller modeller, der forklarer særlige forhold i forskellige samfundsgrupper og -kulturer. Minerva- og AIDA-modellerne hviler eksempelvis på et sociologisk grundlag. Endvidere kan indføring i grundlæggende sociologisk metode være relevant som grundlag for at undersøge forbrugeradfærd og udarbejde markedsundersøgelser.

Det sociologiske vidensområde kan således med fordel knyttes til arbejdet i grundfaget Salg og service.

Uddannelser i indgangen Sundhed, omsorg og pædagogik

Ud over arbejds sociologien arbejder eleverne på dette niveau videre med centrale sociologiske begreber og problemstillinger, som de blev introduceret for på niveau F.

I uddannelserne inden for Sundhed, omsorg og pædagogik kan sociologiske forklaringsmodeller være modeller, der belyser samspillet mellem borgerens sociale og kulturelle baggrund og dennes aktuelle livssituation. Overordnet skal viden om sociale og kulturelle forskelle kunne anvendes til at belyse konsekvenser for identitetsdannelse og socialisation og dermed give en forståelse af sociale strukturers betydning. Centrale emneområder i sociologien frem mod niveau C kan være: sociale klasser og social ulighed; velfærdsstatens sociologi; familie, parforhold og livsfaser; normalitet og afvigelse; forbrydelse og straf.

Sociologien omfatter identitetsdannelse og socialisation i samspillet mellem individ og samfund, herunder de faktorer, der påvirker identitetsdannelsen: Familien, institutioner, medier, venner, køn, erhvervsarbejde m.v. Samtidig kan det være relevant at belyse, hvordan forskellige aktiviteter (livsstil, forbrug, idrætsaktivitet) kan ses som udtryk og motor for identitetsdannelsen.

Centrale sociologiske begreber er: Normer, roller, rollekonflikter, referencegruppe, social kontrol, imitation, identifikation. Det kan fremme forståelsen af identitetsdannelsen at modstille forskellige livshistorier – den mere konforme og den afvigende. Eleverne skal kunne identificere og beskrive sociale og kulturelle forskelle. Det er derfor væsentligt at de bibringes nogle klassifikationsværktøjer. Klasseanalyse, socialgruppeinddeling, livsformsanalyse og livstilsgruppe kunne være eksempler på relevante værktøjer.

Endvidere kan indføring i grundlæggende sociologisk metode være relevant, hvis eleven skal kunne foretage observationer af børn og unge.

3.7. Niveau C: undervisningens mål

Undervisningens mål er, at eleven kan

1) anvende fagets grundlæggende terminologi til at formidle viden og på et samfundsfagligt grundlag argumentere for egne synspunkter og være lydhør over for andres holdninger og argumenter,

Dette og den øvrige mål på niveau C lægger vægt på elevens kommunikationskompetence, altså elevens evne til at formidle sin viden med fagets terminologi samtidig med at eleven lærer at argumentere for sine synspunkter og lytte til andres synspunkter, jf. beskrivelse i niveauerne E-D. Dette mål er udbygget løbende i undervisningen i samfundsfag, og eleven forventes på dette niveau at have opnået kompetencen.

2) anvende grundlæggende viden om det politiske system i Danmark til at forklare og diskutere løsninger på samfundsmæssige problemer,

Dette mål lægger vægt på elevens evne til at forklare og diskutere løsninger på samfundsmæssige problemer. Som grundlag for dette skal eleven anvende viden om politiske ideologier, institutioner og beslutningsprocesser til at belyse aktuelle samfundsmæssige problemstillinger.

3) anvende grundlæggende sociologisk viden til at forklare og diskutere sociale og kulturelle mønstre og udviklingen i disse,

Målet lægger vægt på elevens evne til at forklare og diskutere sociale og kulturelle mønstre og udviklingen i disse. For eleven handler det om at kunne belyse menneskers handlemåder med sociologiske briller, hvor den enkeltes handlinger i et vist omfang forklares med baggrund i forskellige sociale og kulturelle forhold. Forklaring og diskussion sker på baggrund af grundlæggende sociologisk viden, som typisk tager udgangspunkt i aktuelle forhold og problemstillinger, også forhold, der ligger uden for elevens uddannelsesområde. Hvilken sociologisk viden, der er relevant, vil variere fra uddannelsesområde til uddannelsesområde.

4) anvende viden om grundlæggende økonomiske sammenhænge til at forklare og diskutere aktuelle samfundsøkonomiske prioriteringer og Danmarks placering i det internationale økonomiske samfund, og

For at forklare og diskutere aktuelle samfundsøkonomiske prioriteringer skal eleven besidde viden om grundlæggende økonomiske sammenhænge.

Viden om grundlæggende økonomiske sammenhænge omfatter viden om de forskellige sektorer i økonomien og samspillet imellem dem. På dette niveau lægges fokus primært på det økonomiske kredsløb, den politiske styring af økonomien og Danmarks placering i den internationale økonomi. Der er derfor en naturlig sammenhæng mellem dette mål og mål 2)

5) fremskaffe, bearbejde, formidle og foretage en begyndende vurdering af information om samfundsaglige forhold i skriftlige og elektroniske medier.

Dette mål lægger vægt på elevens evne til selv at søge viden og finde relevante informationer om samfundsmæssige forhold. På dette niveau forventes eleven at både at kunne søge, bearbejde og formidle information og samtidig begynde at forholde sig kildekritisk til de forskellige informationer.

3.4. Niveau C: rammer for valg af indhold

Undervisningen skal indeholde elementer, der bibringer eleven forståelse for sammenhængen mellem den generelle teori og de faktiske samfundsforhold.

Eleverne skal på dette niveau kunne anvende grundlæggende viden om det politiske system i Danmark til at forklare og diskutere løsninger på samfundsmæssige problemstillinger. Samtidig skal eleverne kunne anvende grundlæggende viden om økonomiske sammenhæng til at forklare og diskutere aktuelle samfundsmæssige prioriteringer og Danmarks placering i det internationale økonomiske samfund. Det vil være hensigtsmæssigt at knytte vidensområderne politik og økonomi tæt sammen i undervisningen. Disse er derfor beskrevet samlet nedenfor.

Eleverne skal på dette niveau udarbejde et projekt til dokumentation af arbejdet med faget. Det er derfor hensigtsmæssigt, at undervisningen og elevernes projektarbejde tager udgangspunkt i konkrete samfundsmæssige problemstillinger, gerne med relevans til elevens uddannelsesområde

Politik

- *aktuelle samfundsmæssige problemstillinger belyst ud fra centrale politiske ideologier*
- *politiske institutioner og beslutningsprocesser*
-

Økonomi

- *det økonomiske kredsløb*
- *den politiske styring af økonomien*
- *Danmarks placering i den internationale økonomi*

Undervisningen bygger videre på elevernes viden om politiske ideologier og deres kendskab til forskellige politiske partiers holdninger til centrale samfundsmæssige problemstillinger. Eleverne skal nu kunne forklare og diskutere løsninger på samfundsmæssige problemstillinger belyst fra forskellige ideologiske standpunkter.

Det økonomiske kredsløb omfatter forskellige økonomiske sektorer og sammenhængen mellem disse. Den politiske styring af økonomien kan grundlæggende forklares ud fra de politiske partiers ideologiske udgangspunkter. Centralt i dette er forståelsen af markedets og statens rolle i styringen af samfundet og samfundets økonomi.

Med udgangspunkt i ovenstående samt i viden om målkonflikter og balanceproblemer fra niveau D skal eleven også kunne diskutere relevante samfundsøkonomiske prioriteringer samt Danmarks placering i det internationale økonomiske samfund. Centrale samfundsfaglige begreber, der indgår i denne sammenhæng er beskæftigelse, økonomisk vækst, konkurrenceevne, offentlige finanser, økonomisk omfordeling, miljø og bæredygtighed.

De økonomiske politikker omfatter midlerne til at påvirke samfundsøkonomien i retning af de økonomiske mål. Centrale begreber i denne sammenhæng er finans- og pengepolitik, indkomst- og valutapolitik (konkurrenceevne), samt strukturpolitik (arbejdsmarkeds- og erhvervs politik).

I forbindelse med økonomisk politik diskuteres de udefra kommende muligheder og bindinger, der ligger på dansk økonomi. I denne sammenhæng vægtes særligt det indre marked i EU og det ØMU'en.

Uddannelser i indgangen Sundhed, omsorg og pædagogik

I disse uddannelser kunne undervisningen tage udgangspunkt i problemstillinger vedrørende om arbejdsfordelingen mellem stat, regioner og kommuner, herunder konsekvensen af forskellige politiske og økonomiske tiltag for finansieringen og beskæftigelsen i den offentlige sektor. Dette kan ske gennem diskussioner om eksempelvis forældrebetaling, udlicitering og privatisering, fordeling mellem normalområdet og specialområdet.

Sociologi

- *sociale og kulturelle forklaringsmodeller med relevans for elevens uddannelse*
- *arbejdssociologi og teknologisk udvikling*

Eleverne skal på dette niveau kunne anvende grundlæggende sociologisk viden til at forklare og diskutere sociale og kulturelle mønstre og udviklingen i disse.

Se i øvrigt beskrivelse under niveau D.

4. Dokumentation

Kravet til dokumentation og eksamination skal udelukkende opfyldes til det sidste niveau som eleven har valgt at afslutte på.

F-niveau

Elevernes arbejder med dokumentation. Eleverne skal kunne inddrage elementer fra mindst et af hovedområderne i faget. Arbejdet kan udføres individuelt eller i grupper.

E-niveau

Elevernes arbejder med dokumentation. skal kunne inddrage elementer fra mindst 2 af hovedområderne i faget. Arbejdet kan udføres individuelt eller i grupper.

D-niveau

Elevernes arbejder med dokumentation. Eleverne skal kunne inddrage elementer fra mindst 3 af hovedområderne i faget. Arbejdet kan udføres individuelt eller i grupper. Hvis dokumentationen indgår som bedømmelsesgrundlag i forbindelse med eksamen, skal den enkelte elevs bidrag til dokumentationen kunne identificeres særskilt.

C-niveau

Elevernes udarbejder et projekt til dokumentation af arbejdet med faget. Eleven afgrænser sit emne og udarbejder en problemstilling i samarbejde med læreren. Eleverne skal kunne inddrage elementer fra alle hovedområder i faget. Arbejdet kan udføres individuelt eller i grupper. Hvis dokumentationen indgår som bedømmelsesgrundlag i forbindelse med eksamen, skal den enkelte elevs bidrag til dokumentationen kunne identificeres særskilt.

I det følgende nævnes en række problemstillinger, der kunne danne udgangspunkt for undervisningen og for elevernes projektopgaver. Listen er langt fra udtømmende:

- problemstillinger vedrørende velfærdssamfundet. Velfærdsfærdssamfundets opbygning, dets finansiering og prioriteringen mellem forskellige typer af velfærdsgoder (uddannelse, offentlig service, overførselsindkomster, sundhedsvæsen).
- problemstillinger vedrørende danske virksomheders samhandel med udlandet, herunder Danmarks konkurrenceevne, samarbejdet i EU og det indre marked, Verdenshandelsorganisationen (WTO).
- klimaproblematikken i set i lokalt og internationalt perspektiv.

- problemstillinger vedrørende uddannelse og beskæftigelse, herunder overvejelser om den samfundsmæssige betydning af uddannelse, uddannelsers beskæftigelsesmæssige relevans og finansieringen af uddannelsessystemet.
- Problemstillinger vedrørende politiske og økonomiske prioriteringer og disses betydning for elevernes brancheområde samt for beskæftigelsesudviklingen inden for området
- Den teknologiske udvikling inden for elevens brancheområde, herunder diskussioner om arbejdets natur og arbejdets organisering.
- Problemstillinger vedrørende forskellige sociale og kulturelle gruppers muligheder i samfundet i forhold til uddannelse, beskæftigelse, sundhed mm.

5. Afsluttende bedømmelse og afsluttende prøve

Faget afsluttes med en standpunktskarakter. Eleven bedømmes i henhold til fagets mål.

Der er afsluttende prøve på niveau D og C. Eleven går kun til prøve på det niveau, som eleven afslutter undervisningen på.

Der er forskellige prøveformer for henholdsvis de tekniske erhvervsuddannelser, de merkantile erhvervsuddannelser og uddannelsen til pædagogisk assistent. Disse prøveformer er nærmere beskrevet i fagbilaget.